

А. Ф. Гуцал[†], В. А. Гуцал, О. Д. Могилів

КУРГАН СКІФСЬКОГО ЧАСУ
БІЛЯ с. МАЛИНІВЦІ НА ПОДІЛЛІ

Стаття присвячена розгляду матеріалів кургану ранньоскіфського часу біля с. Малинівці на Хмельниччині. Проаналізовано поховальний обряд і матеріальний комплекс, виконано хронологічну і соціальну атрибуцію поховання.

Ключові слова: курган, поховання, Західно-подільська група пам'яток, скіфський час, кремація, посуд, прикраси.

У скіфський час територію Середнього Подністров'я на сучасних українських теренах займали старожитності, виділені у Західноподільську групу. Її пам'ятки представлені численними поселеннями, городищами (Винокур та ін. 1984; Гуцал А. Ф., Якубовський, Михальчишин 2011) а також похованнями, здійсненими переважно під курганами. Для останніх вельми характерні захоронення під кам'яно-земляними насипами, а також біритуалізм у поведженні з тілом покійного (Sulimirski 1936; Могилів 2011а, с. 222; Mogylov 2013, р. 3—14). Групу таких курганів досліджувала 2003 р. експедиція Кам'янець-Подільського університету за участю Інституту археології НАН України (Гуцал А. Ф. та ін. 2004). Насипи локалізувались за 0,5 км на південь від с. Малинівці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл., на високому плато, що мало ухил до р. Дністер. На лівому березі ріки, за 0,6 км від некрополя, виявлено поселення із нашаруваннями як чорноліського, так і ранньоскіфського часу. Синхронне селище локалізовано дещо вище за течією ріки і «прив'язане» до с. Гринчук (Гуцал А. Ф. та ін. 2003, с. 16; Старенький, Левінзон 2020, с. 219). Мешканці цих селищ (чи одного з них) і могли використовувати некрополь.

© А. Ф. ГУЦАЛ, В. А. ГУЦАЛ, О. Д. МОГИЛІВ, 2023

Серед досліджених поховань увагу привертає курган 4, розташований на півдні курганої групи, захоронення у якому здійснені на рівні давньої поверхні (рис. 1). Через оранку насип був практично повністю знівельований і виділявся на поверхні тільки виходом каменю. Можна припускати, що його діаметр у давнину міг сягати до 5,7 м. Після зняття першого орного шару ґрунту виявлено округлу, чи, певніше, навіть підшестикутну в плані кам'яну вимостку розміром близько 4 × 4 м. Камінь — переважно вапняк, але є і кремій. Він необроблений, переважно невеликий, масою до 6—10 кг. У центрі лежала більша плита кілограмів на 40. Більші брили концентрувались на периферії, ніби утворюючи зовнішнє кільце зі значно порушеним і нерівним краєм. Окрім цього з південно-західного боку вимостка мала виступ розмірами 1,2 × 0,6 м. Каміння викладки лежало у 2—3 шари загальною потужністю у 0,25—0,3 м. У насипу прослідковано сліди неодноразових пограбувань і руйнувань. Зокрема, у трьох місцях каміння відсутнє. Так, у квадратах 2/А—В вільна площа становила 0,6 × 0,6 м, а у квадратах 1—2/Б — 1,65 × (0,5—1,5) м.

Під час розбору кам'яного завалу простежено решки вцент зруйнованих поховань, здійснених як за обрядом інгумації, так і кремації. Про це промовисто свідчили знахідки деяких кісток, іноді сильно перепалених, а інколи без слідів дії вогню. Їх розкидали грабіжники й певного порядку в розташуванні вже не було. Порушенням виявився і речовий інвентар. Його знахідки у центрі кургану і на периферії насипу в ґрунтово-кам'яних нашаруваннях, одночасно з трактуванням грабіжницьких дій, не можуть виключати й обрядів тризни. Знахідки представлені скляними намистинами, бронзовими

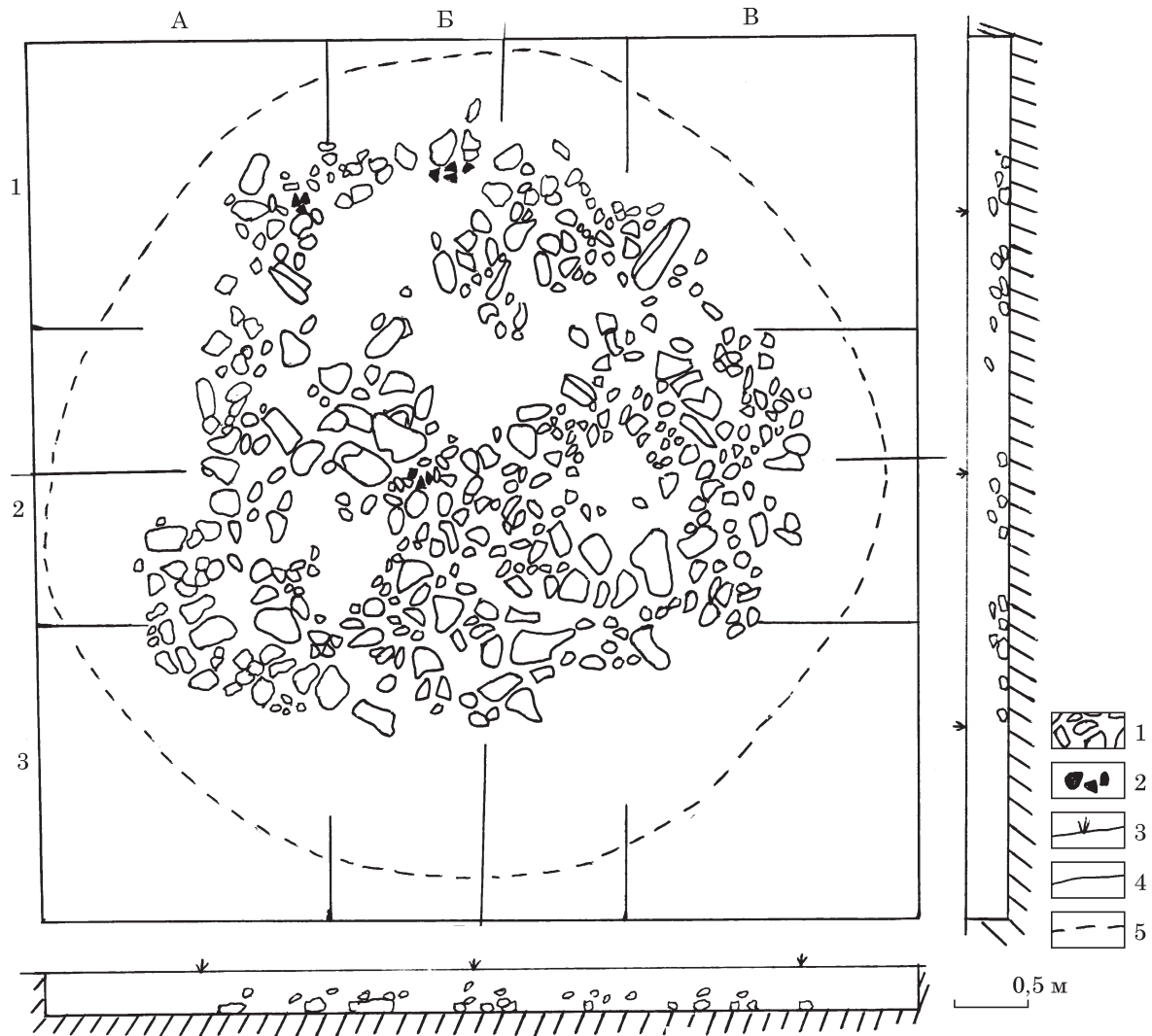

Рис. 1. Малинівці, курган 4, план: 1 — каміння; 2 — кераміка; 3 — орний шар; 4 — материк; 5 — вірогідні межі кургану

Рис. 2. Бронзова шпилька у кургані

шпилькою (рис. 2) і сережкою. З північного краю вимостки у квадраті 1/Б на давній поверхні лежали розчавлені камінням фрагменти банкоподібного горщика (рис. 3). Скупчення черепків виявлене також у квадратах 1/А, 2/Б. Деякі фрагменти кераміки трапились в інших

Рис. 3. Горщик під курганом

місцях кургану. Всі вони належать різним посудинам і жодної цілої форми не дали. З поміж них цікавою є стінка кружального горщика.

Знахідки з кургану.

1. Фрагмент відхиленого назовні надщербленого вінця прямоствінного керамічного ліпного

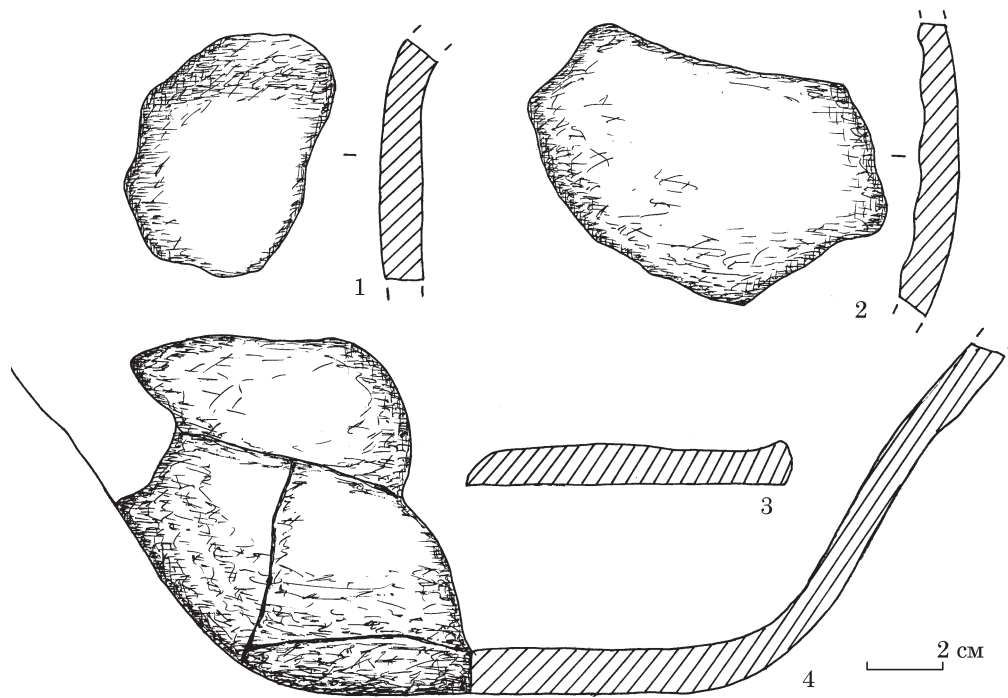

Рис. 4. Керамічний посуд

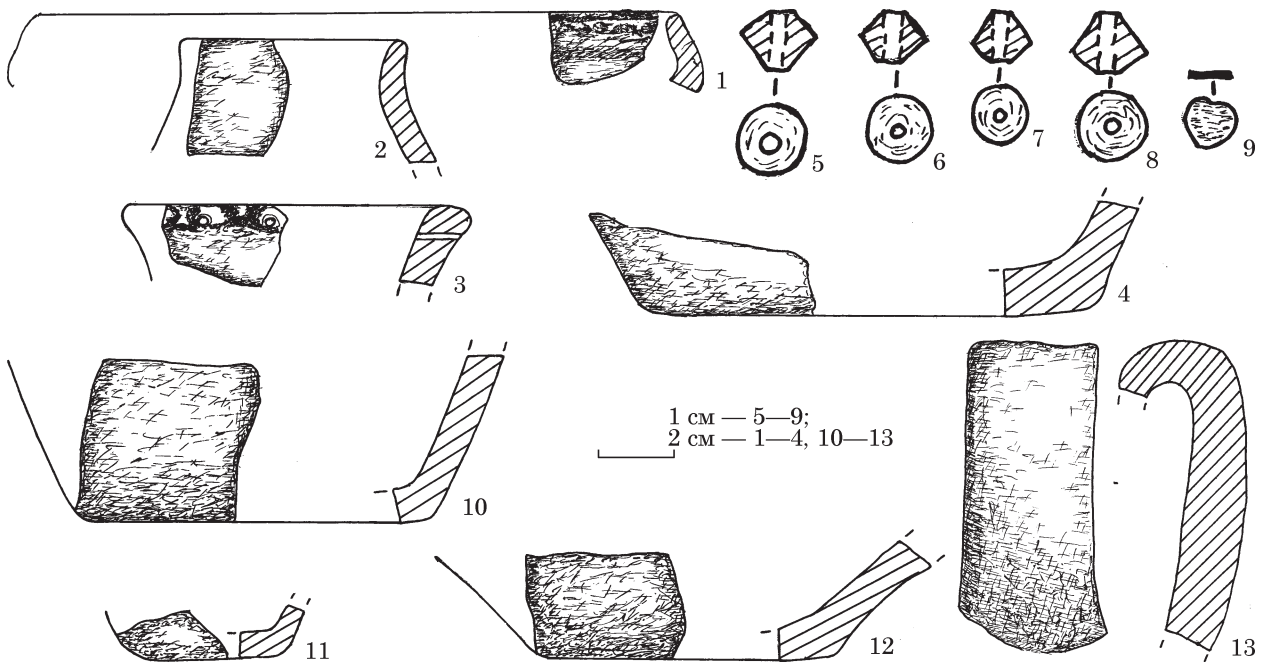

Рис. 5. Знахідки з кургану 4: 1—4, 10—11 — кераміка; 5—8 — скло; 9 — бронза

горщика. Всередині черепок коричневий, зовні чорний (рис. 4: 1).

2. Уламок стінки гончарного горщика сіруватого відтінку. У тісті помітні вкраплення слюди. На внутрішній стороні невисокі рельєфні «хвилі» — сліди пальців гончара (рис. 4: 2).

3. Фрагмент денця посудини (рис. 4: 3).

4. Придонна частина керамічної ліпної посудини. За формою — ймовірно корчаги (рис. 4: 4). Пласке дно діаметром 12 см плавно переходить у розширені доверху стінки. Поверхня заглажена, чорна всередині і сіро-коричнева ззовні.

5. Фрагмент верхньої частини керамічної ліпної миски з діаметром вінець 17 см. Край нахилений всередину. Колір чорний, у тісті пісок (рис. 5: 1).

6. Уламок керамічного ліпного кубка. Віньця майже прямі, діаметром 6 см, нижче тулуб розширюється. Забарвлення чорне (рис. 5: 2).

7. Уламок вінчика керамічного ліпного горщика діаметром 9,2 см. По самому краю — валик із пальцевими зачіпами і втисненнями, по якому зроблено округлі проколи (рис. 5: 3).

8. Денце керамічного ліпного горщика діаметром 12 см із тулубом, що розширюється до

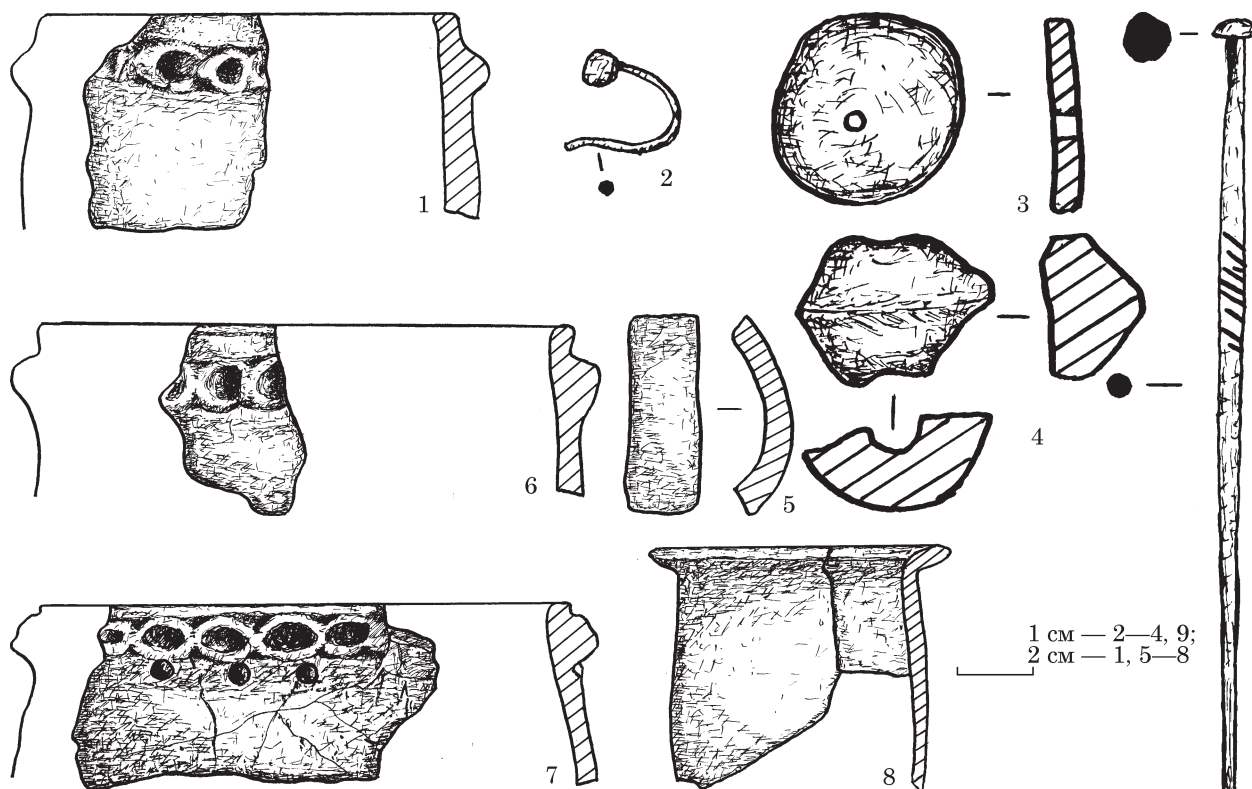

Рис. 6. Предмети з кургану: 1, 3—8 — кераміка; 2, 9 — бронза

центру (рис. 5: 4). Поверхня заглажена, коричневатого забарвлення. На зламі черепок чорний, із домішками шамоту.

9. Придонна частина керамічного ліпного горщика приблизно таких самих пропорцій, як і попередній, але з тією різницею, що стінка на зламі коричнева (рис. 5: 10).

10. Фрагмент денця ліпного керамічного кубка. Діаметр дна — 4 см. Усередині посудина чорна, зовні коричнева. Поверхня заглажена (рис. 5: 11).

11. Частина денця керамічної ліпної миски. Діаметр — 7,8 см. При дні стінка злегка профільована, а потім різко розширюється до верху. Забарвлення сіро-чорне, у тісті дрібний пісок і слюда (рис. 5: 12).

12. Ручка черпака, що в давнину децю підвищувалась над краєм посудини. У перетині вона сплюснена. У глині проглядають вкраплення шамоту (рис. 5: 13).

13. Уламок вінця керамічного ліпного діжкоподібного горщика, діаметром 10,5 см (рис. 6: 1). Стінка вертикальна, вінець прямий із незначним нахилом всередину. По краю йде наліпний валик із пальцевими заціпами і втисненнями. Колір черепка коричневий, в тісті домішки шамоту, піску.

14. Уламок вінця ліпного керамічного банкоподібного горщика діаметром 14 см з валиком із пальцевими заціпами і втисненнями (рис. 6: 6). Склад тіста й забарвлення такі, як у попереднього.

15. Уламок вінця керамічного ліпного банкоподібного горщика діаметром 14 см (рис. 6:

7). По вінцю наліплено валик, оздоблений пальцевими заціпами і втисненнями. Під ним іззовні зроблено наколи. У глині домішки шамоту, дрібного піску. Колір черепка чорно-коричневий.

16. Ручка ліпного керамічного черпака. У перетині вона сплюснена. Забарвлення коричневе (рис. 6: 5).

17. Верхня частина кубкоподібної ліпної посудини (рис. 6: 8). Стінки майже прямі з незначним розширенням посередині, вінця діаметром 8 см майже горизонтально відігнуті. Поверхня зглажена, коричневого відтінку, у тісті пісок і шамот.

18. Бронзова шпилька з грибоподібною голівкою та насічкою у центрі потовщеного тут стержня (рис. 6: 9). Кінець загострений. Довжина предмета — 12,7 см. Діаметр голівки — 0,6 см.

19. Бронзова сережка з грибоподібним щитком (рис. 6: 2). Дужка зігнута, краї плоскої голівки відламані.

20. Бронзова округла пластинка, ймовірно від такої самої сережки з грибоподібним щитком (рис. 5: 9). Діаметр — 0,6 см.

21. Скляні намистини біконічної форми. Виготовлені із прозорого скла зеленого, коричневого, сіруватого, жовтуватого кольорів. Діаметр коливається від 5 до 10 мм (рис. 5: 5—8).

22. Кружечок, виготовлений із стінки посудини (рис. 6: 3). За основу взято черепок червоноуватого кольору, який нагадує трипільський. Діаметр — 2,4 см, у центрі висвердлений невеликий отвір.

23. Прясло керамічне, біконічної форми (рис. 6: 4). Зберіглась половина предмета. Відлілий діаметр — 2,6 см.

Проводячи аналіз поховального обряду пам'ятки, відзначимо, що захоронення під курганними насипами у Західноподільській групі, наскільки можна судити за відомими на сьогодні комплексами, складають абсолютну більшість (Sulimirski 1936, s. 45—100; Mogylov 2013, p. 203—205). Вони масово досліджені як у довоєнний час (Ossowski 1891; Pułaski 1902, s. 3—39; Гребеняк 1913, с. 9—35; Sulimirski 1936, s. 45—100), так і у повоєнну радянську добу (Мелюкова 1953, с. 60—67; Тимошук 1956, с. 207, 208; 1974, с. 72, 87—91; Смирнова 1968; 1977b; 1979; Малеев 1991a, с. 162—179; 1991b, с. 122—128; Крушельницька 1985, с. 122—124;). Чимала їх добірка розкопана й у часи незалежності (Гуцал А. Ф., Гуцал В. А., Могилов 2012; Бандрівський, Захар'єв 2002, с. 545—562; Бандрівський 2009a, с. 30—38; 2009b, с. 204—235).

Кам'яні насипи над захороненнями наявні під більшістю курганів ранньоскіфського часу на Середньому Дністрі (Гуцал А. Ф. 1980, с. 76). Інші випадки конструкції насипу, як от кам'яні вали навколо могили (Могилов, Гуцал А. Ф., Гуцал В. А. 2016b, с. 216—219, 222—224) або спорудження з ґрунту (див. напр.: Малеев 1991b, с. 122—124) значно поступаються їм¹. Ці каменобудівні традиції мають у Західноподільській групі ще передскіфські чорнолісько-жаботинські корені (Гуцал А. Ф. 1995, с. 94—96; Могилов 2011a, с. 222): кургани біля Луки-Врублівецької (Шовкопляс 1952), 1 у Мервинцях (Смирнова 1977a, рис. 1), неподалік Дністрівки (Смирнова 1984, с. 55). А походять ті прототипи ще з епохи бронзи, про що свідчать дослідження пам'яток біля Спасівки (Гуцал А. Ф., Гуцал В. А., Могилов 2011c, с. 93, 94).

Поховання на давньому горизонті у Західноподільській групі відомі паралельно із захороненнями у заглиблених у ґрунт могилах. Це могли бути і прості покладання на ґрунт із перекриттям насипом, як бачимо у розташованому поруч кургані 3 біля Малинівців (Гуцал А. Ф. та ін. 2004, с. 115), а також у насипах 4—6 (Гуцал А. Ф. та ін. 2005, с. 119), 8, 11 у Колодіївці (Гуцал А. Ф. та ін. 2006, с. 158—159), вірогідно і біля Врублівців (Кучугура 1995, с. 132). Складніші варіанти, коли на рівні давнього горизонту могли спорудити гробницю з такими конструктивними елементами як кам'яна підлога чи стовпово-дерев'яна конструкція, бачимо у курганах 1—3, 9 у Колодіївці (Гуцал А. Ф. та ін. 2005, с. 118—119; 2006, с. 158—159). Такі випадки відомі й у елітних місцевих курганах,

де зафіксовані великі стовпові гробниці на давній поверхні чи близькому до неї горизонті (Гуцал А. Ф. 2014, с. 44—45).

Для пам'яток ранньоскіфського часу Середнього Дністра характерні захоронення, здійснені за обрядами як інгумації, так і кремації (Sulimirski 1936, s. 45—100; Гуцал А. Ф., Гуцал В. А., Могилов 2012). Втім, у межах одного кургану поведження з тілом частіше уніфіковане. Випадки як у кургані 4 біля Малинівців, де тілопокладення зафіксоване разом із кремацією, теж іноді трапляються. Можна назвати, наприклад, насипи 3 і 5 неподалік Перебиківців (Смирнова 1979, с. 51, 57, 61), 4 і 12 біля Колодіївки (Гуцал А. Ф. та ін. 2005, с. 119; 2006, с. 159), 4 біля Купина (Гуцал А. Ф., Гуцал В. А. 2018, с. 64). Цей біритуалізм вказує, що різні обряди могли практикувати навіть всередині однієї сім'ї чи родини. Корені вказаного явища потрібно шукати ще в передскіфській добі. Така ситуація відома в кургані 1 в Малинівцях, який демонструє у своїй обрядовості й доскіфські, й ранньоскіфські риси (Гуцал А. Ф. та ін. 2004, с. 114—115). До передскіфського часу належать насипи 6 поблизу Луки-Врублівецької (Шовкопляс, Максимов 1952, с. 100—103) та 1 неподалік Дністрівки (Смирнова 1982, с. 31—32) де також зафіксовані біритуальні захоронення.

Серед інвентарю кургану, що властиве більшості курганів Західноподільської групи, переважає керамічний посуд. Тут знайдено доволі презентабельний набір принаймні з 17 посудин: зокрема семи горщиків, трьох кубкоподібних посудини, двох черпаків і мисок, корчаги. І все це у маленькому кургані. Втім, такі випадки в ареалі іноді відомі, прикладом чого може слугувати курган 1 біля Спасівки та Іванківців, де виявлено таку саму кількість посудин (Могилов, Гуцал А. Ф., Гуцал В. А. 2016a, с. 251). Однак спасівський насип дещо більший, заввишки 0,5 м та діаметром 20—25 м.

Всі посудини (окрім однієї) ліпні. Один фрагмент являє собою стінку гончарної сіроглиняної посудини. Встановити тип за уламком важко. Такий сіроглиняний посуд є характерною рисою ранньоскіфських пам'яток Західноподільської групи. Їх асортимент представлений мисками, корчагами, черпаками, кубками. Цей посуд відомий на багатьох могильниках. Перші його знахідки були зроблені ще в довоєнний час (Sulimirski 1936, tabl. XV: 6, 9). Масовими стали ці знахідки в повоєнну добу: могили в Круглику (Смирнова 1968), Шутнівцях (Гуцал А. Ф., Гуцал В. А. 2009), Теклівці (Гуцал А. Ф. та ін. 2008, Гуцал А. Ф., Гуцал В. А. Могилов 2011a), Колодіївці (Гуцал А. Ф. та ін. 2007) тощо. Трапляються такі знахідки й на поселеннях: Долиняни (Смирнова 1981, рис. 15), Іване-Пусте (Ганіна 1965), Залісся (Ганіна 1984), Козлів (Белозор, Могилов, Скорый 2010), Непоротове (Крушельницька 1998).

1. Хоча у найбільшому у регіоні Іванівському некрополі земляні насипи переважають (Тимошук 1963, с. 1—2; Шукин 1989, с. 107; Могилов 2010, с. 117—120).

Асортимент ліпного посуду типовий для ранньоскіфських пам'яток Середнього Подністров'я. Банкоподібні та джєкоподібні горщики, оздоблені під верхом валиком із пальцевими заціпами і втисненнями, а також проколами (рідше наколами), з'являються в регіоні ще в передскіфський час (див.: Смирнова 1986, рис. 5: 1, 2; Шовкопляс, Максимов 1952, табл. 1: 5; Могилов 2021, с. 63). Однак основним типом кухонного посуду вони стають лише у келермеський період. Їх знахідки походять із курганів 2 коло Івахнівців (Sulimirski 1936, tabl. XVII: 10—12), 2 в Долинянах (Смирнова 1977b, рис. 3: 4), 3 і 5 в Перебиківцях (Смирнова 1979, рис. 12: 8; 15: 5), 2 в Тарасівці (Гуцал А. Ф., Мегей 1997, рис. 1: 2; Гуцал А. Ф., Гуцал В. А., Могилов 2012, рис. 2: 2), 4 неподалік Теклівки (Гуцал А. Ф., Гуцал В. А., Могилов 2011b, рис. 6: 2, 3) та ін.

Миски, зокрема й із загнутим усередину верхом, теж доволі типові для пам'яток Західно-подільської групи. Вони виявлені в курганах поблизу Круглика (Смирнова 1999, рис. 4: 4), Мишківців (Малеєв 1991b, рис. 2: 4), Ленківців (Мелюкова 1953, рис. 30: 2), 3 біля Теклівки (Гуцал А. Ф., Гуцал В. А., Могилов 2011a, рис. 3: 6), поселення неподалік сіл Непоротове (Крушельницька 1998, рис. 5: 8), Долиняни (Смирнова 2001, рис. 2: 4). Прототиби їхні також відомі із місцевих предскіфських чорнолісько-жаботинських старожитностей: Дарабанське і Рудковецьке городища, селища в Теремцях (Могилов 2011b, рис. 5: 8; Могилов, Нечитайло 2016, рис. 5: 7; 12), Комарові (Могилов 2021, с. 67), Бронниці (Осокин 1994, рис. 6: 5), Дністрівці (Смирнова 1984, рис. 7: 2) тощо.

Типові для середньодністровських комплексів різноманітні корчаги. Вони відрізняються великою варіабельністю форм і пропорцій (Sulimirski 1936, tabl. XIV—XV; Могилов 2020, рис. 2). У корчаги з Малинівців, на жаль, уціліла лише придонна частина, що утруднює пошук типологічно подібних аналогій.

Від черпаків вціліли лише сплюснені високі ручки. Одна з них без виступу зверху. В скіфський час у регіоні черпаки продовжують передскіфську лінію розвитку. Вважають, що в той час серед західніших за течією пам'яток Дністрівської групи переважали кухлі без виступів зверху ручки, тоді як для східніших Григорівських старожитностей характерніші оздоблені ручки (Смирнова, Кашуба 1988, с. 23; Гуцал А. Ф. 2017, с. 108; Могилов 2021, с. 87). У скіфський час значна частина черпаків має ручку, оздоблену зверху різноманітними виступами-упорами, але трапляються й не декоровані вироби (Могилов 2020, с. 147—149; рис. 4).

Слабкопрофільовані кубки скіфського часу в похованнях Західноподільської групи не надто численні. Відомі вони з матеріалів довоєнних розкопок (Sulimirski 1936, tabl. XVII) та із новодосліджених курганів 1 в Теклівці (Гу-

цал А. Ф., Гуцал В. А., Могилов 2011b, рис. 2: 16), 1 (Могилов, Гуцал А. Ф., Гуцал В. А. 2016a, рис. 9: 4) і 5 поблизу Спасівки та Іванківців (Гуцал А. Ф., Гуцал В. А., Могилов 2021, рис. 7: 10). Вони ніби ілюструють занепад традиції виготовлення таких посудин у регіоні. Хоча на Середньому Дніпрі характерні оздоблені кубки з опуклим корпусом і відігнутими вінцями ще продовжують розвиток у синхронних комплексах (Ильинская 1975, табл. XVII: 3; Ковпаненко 1981, рис. 24: 18). Оригінальною є кубкоподібна посудина майже без виділеної шийки та з відігнутими вінцями із малиновецького кургану.

Набір прикрас із кургану типовий для пам'яток регіону. Шпилька з грибоподібною голівкою має аналогії в пам'ятках ранньоскіфського часу (Петренко 1978, с. 14). Масове їх поширення припадає на келермеську добу. На Середньому Дністрі паралелі їм відомі з курганів 2 коло Братишева, біля Івахнівців (Sulimirski 1936, tabl. V: i; XI: 4), 3 поблизу Перебиківців (Смирнова 1979, рис. 12: 10), 8 у Колодівці (Гуцал А. Ф. та ін. 2006, рис. 2: 5). Трапляються такі вироби й на придністровських селищах: пам'ятки біля Залісся (Ганіна 1984, рис. 5: 5), Долинян (Смирнова 1981, рис. 10: 3, 10), Іване-Пустого (Ганіна 1965, рис. 4: 7), Селища (Мелюкова 1953, рис. 32: 2). Аналогії відомі й зі східніших лісостепових регіонів (Ильинская 1968, табл. XLV: 8, 9; Ковпаненко 1970, рис. 4: 25).

Грибоподібні серезжки мають аналогії на пам'ятках ранньоскіфського часу, найчастіше трапляючись у комплексах келермеського періоду. У Західноподільській групі такі знахідки відомі з насипів 1 поблизу Івахнівців, 2 у Братишеві (Sulimirski 1936, tabl. V: B, C; XII: 1, a, б), біля Врублівців (Кучугура 1995, рис. 3: 5, 6), 5 в Перебиківцях (Смирнова 1979, рис. 17: 3), 3 неподалік Сокольця (Бандрівський, Захар'єв 2002, рис. 4: 4; 6: 2), 5 біля Спасівки і Іванківців (Гуцал А. Ф., Гуцал В. А., Могилов 2021 рис. 5: 1, 2).

Намистини з Четвертого Малиновецького кургану не рідкісні для синхронних комплексів Середнього Дністра. Впадає у вічі відсутність тут сплюснено-циліндричних пастових намистин, найчисленніших у пам'ятках регіону (див.: Sulimirski 1936, tabl. X: 19). Різнокольорові (найчастіше жовті) біконічні намистини також не рідкісні в ранньоскіфських захороненнях Поділля: кургани 3 біля Сокольця (Бандрівський, Захар'єв 2002, рис. 5: 4), 3 (Гуцал А. Ф. 2006, рис. 2: 4) і 5 поблизу Шутнівців (Гуцал А. Ф., Гуцал В. А., Могилов 2022, с. 89), 1 у Зозулинцях (Малеєв 1991a, рис. 6: 4), 1 (Могилов, Гуцал А. Ф., Гуцал В. А. 2016a, с. 257) та 5 біля Спасівки і Іванківців (Гуцал А. Ф., Гуцал В. А., Могилов 2021, рис. 5), захоронення біля Лисичників (Смирнова 1967, с. 230; рис. 65: 4) тощо. Не є вони чимось надзвичайним і на інших лісостепових теренах (Ильин-

ская, Мозолевский, Тереножкин 1980, с. 49; Супруненко 2016: рис. 6: 5).

Склоробна майстерня з виготовлення тако-го намиста відкрита на античному Ягорлицькому поселенні¹, про що промовисто свідчать не лише знахідки намиста, а й напівфабрикатів, печі та ремісничих тиглів (Островерхов 1975, с. 41—43; 1979, с. 124; Безбородов, Островерхов 1978, с. 65; Kolisnichenko 2018). Дата матеріалів цього селища сьогодні визначена як перша чверть VI ст. до н. е., або з початку цього століття, але не «доходячи» до його середини (Буйских С. Б., Буйских А. В. 2010, с. 26, 30; Вуйских S., Вуйских A. 2013, с. 27)². Д. С. Гречко, беручи до уваги дати ягорлицьких матеріалів, пропонує відносити цілий горизонт захоронень у Північному Причорномор'ї із такими намистинами до першої третини VI ст. до н. е. (Grechko 2020, р. 593, 601). Кургани Західноподільської групи навряд чи можуть підтверджувати таке «вузьке» датування. Згадані біконічні намистини у низці поховань знайдені разом із пастовим розеткоподібним рубчастим намистом: Шутнівці, курган 5 (Гуцал А. Ф., Гуцал В. А., Могилов 2022, с. 88; рис. 9), Спасівка, курган 5 (Гуцал А. Ф., Гуцал В. А., Могилов 2022, рис. 5). А останнє Т. В. Рябкова пов'язує із виробництвом Закавказзя, звідки воно під час передньоазійських походів скіфів надходило до Північного Причорномор'я. Дата його поширення віднесена до другої половини VII — початку VI ст. до н. е. (Рябкова 2010, с. 186). Курган 8 поблизу Спасівки та Іванківців демонструє нам доволі архаїчний наконечник стріли та ранній суцільний валик на горлі корчаги, що дало підставу для його віднесення до ранньокелермеського часу (Могилов, Гуцал А. Ф., Гуцал В. А., 2016b, с. 228). Це можна підтвердити й матеріалами з інших регіонів. Так, поховання 1 у Полтаві, де було бронзове дзеркало з центральною ручкою на звороті та подібне намисто, можна віднести до раннього келермеського часу (Супруненко 2016, рис. 6: 9). Отже, маємо певні хронологічні протиріччя, які показують, що хронологія намиста потребує подальшого вивчення. Можливо, варто ставити питання і про те, чи був згаданий ягорлицький склоробний центр найранішим і єдиним, з якого намисто вказаних різновидів могли експортувати у скіфські землі³. Адже найдавніше

скляне намисто в Північному Причорномор'ї ніяк не пов'язане із давньогрецькою колонізацією. Його архаїчні зразки відомі ще з енеоліту, у племен трипільської культури (Островерхов 1997, с. 70—73). Фіксуються вони в добу бронзи, коли відомі знахідки з кольорового прозорого скла (Островерхов 2001, с. 3). Трапляються намистини й у передскіфський час (Третьяков 1949, рис. 7: 15—18). Отже, місця виготовлення і шляхи розповсюдження таких виробів могли бути доволі різноманітними.

Для датування Малиновецького кургану важливо, що паралелі предметів із нього належать до ранньоскіфського часу, а більшість із них (банкоподібні горщики, шпильки і сережки з грибоподібними голівками, намисто) знайдені переважно в комплексах келермеського часу (середина VII — перша половина VI ст. до н. е.). Дещо звузити дату можуть речі, виготовлені за імпортом, як вважають, технологіями. Наприклад, сіроглиняний кружалний посуд, навіть попри гіпотези про місцеве виробництво, так чи інакше пов'язується із грецькими технологіями, а поява останніх — із найранішими античними колоніями у Північному та Північно-Західному Причорномор'ї, що виникли у другій половині VII ст. до н. е. Вказане певною мірою може стосуватись і намиста. Отже, сіроглиняна кружална кераміка не може бути ранішою за другу половину VII ст. до н. е., чи навіть останню третину (чверть) вказаного століття (Смирнова 1999, с. 54, 55). Тож дата кургану 4 у Малинівцях може бути близькою до останньої третини VII — першої половини VI ст. до н. е.

Ведучи мову про етнокультурну атрибуцію комплексу, зазначимо, що наявність тілоспалення на стороні, що типово для Середнього Подністров'я, може вказувати на поховання тут місцевих лісостепових аборигенів, а не степових скіфів-кочовиків, які могли проникати в регіон. Стосовно соціальної інтерпретації похованих у кургані 4 біля Малинівців варто зауважити невеликий розмір його насипу, що типово й для багатьох інших курганів Західноподільської групи. Дещо більший лише малиновецький курган 1 рубежу передскіфської та скіфської епох. З огляду на групу захоронень під ним, рівень працезатрат на конкретне поховання тут все одно був близький до інших дещо пізніших ранньоскіфських захоронень. Можемо дійти висновку про відсутність сильного соціального стратифікування в общині, яка залишила некрополь у Малинівцях. Нам вже доводилось писати про те, що переважно невеликі західноподільські могильники з трьома—десятьма насипами (Могилов 2020, с. 137) навряд чи могли вмістити всіх членів численних общин. Через це виникає припущення, що мешканців могли ховати також на самих поселеннях, у маловідомих ще ґрунтових некрополях, або за іншими ритуалами, які не залишають традиційних ар-

1. Висловлюємо щире подяку канд. іст. наук, науковій співробітниці ІА НАН України А. М. Колісниченко за люб'язні консультації з питань античної склоробки.
2. Про ширші та більш ранні дати керамічних ягорлицьких матеріалів у межах останньої третини VII — середини VI ст. до н. е. — див. (Рубан 1983, с. 289).
3. Беручи до уваги знахідки схожих намистин на Березані й у Ольвії, дослідники не відкидають і припущення про їх можливе виробництво у цих центрах (Kolisnichenko 2018, р. 54).

хеологічних свідчень (Гуцал А. Ф., Гуцал В. А., Могилов 2021, с. 51). У такому разі кургани в Малинівцях могли б належати заможнішому прошарку общини. Але й за такого припущення стратифікацію цього мікросоціуму важко назвати надто сильною. У рамках всієї Західно-подільської групи і саму общину, і конкретних її мешканців (за матеріалами їхніх поховань) можна вважати рядовими. У цьому ареалі нерідкісні кургани 1—2 м висотою, водночас досліджені навіть комплекси заввишки до 4,5 м. А деякі нерозкопані кургани, проте з простеженими конструктивними особливостями, тотожними поховальним об'єктам скіфського часу (камінь у насипі, перепалені нашарування), або знахідками того періоду на поверхні, сягають у висоту 4—7 м (Могилов 2020, с. 143). Таким чином, курган 4 у Малинівцях ілюструє нам захоронення рядового населення скіфського часу Середнього Подністрів'я.

ЛІТЕРАТУРА

- Бандрівський, Н. С. 2009а. Коцобинчики-2 — новый памятник эпохи скифской архаики в Среднем Приднестровье (предварительное сообщение). В: Вахтина, М. Ю. (ред.). *Боспорский феномен*. Санкт-Петербург: Нестор-История, с. 30-38.
- Бандрівський, М. С. 2009б. Новый ритуальный объект часів скіфської архаїки зі Швайковець біля Чорткова на Тернопільщині. В: Отрощенко, В. В. (ред.). *Взаємозв'язки культур бронзи і раннього заліза на території Центральної та Східної Європи*. Київ; Львів, с. 202-235.
- Бандрівський, М., Захар'єв, В. 2002. Про один тип поховальних споруд періоду раннього заліза на Середньому Придністров'ї (за матеріалами розкопок кургану III в селі Сокилець у 1999 р.). *Записки наукового товариства імені Т. Шевченка*, ССXLIV, с. 545-562.
- Белозор, В., Могилов, А., Скорый, С. 2010. Комплексы раннего железного века у с. Козлов на Среднем Днестре. *Tyragetia*, XIX, 1, с. 149-174.
- Безбородов, М. А., Островерхов, А. С. 1979. Ранние этапы стеклоделия в Восточной Европе. *Природа*, 4, с. 61-65.
- Буйских, С. В., Буйских, А. В. К хронологии архаических поселений хоры Ольвии Понтийской. *Боспорские исследования*, 24, с. 3-64.
- Винокур, І. С., Гуцал, А. Ф., Пеняк, С. І., Тимошук, Б. О., Якубовський, В. І. 1984. *Довідник з археології України. Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області*. Київ: Наукова думка.
- Ганіна, О. Д. 1965. Поселення скіфського часу у селі Іване-Пусте. *Археологія*, XIX, с. 106-117.
- Ганіна, О. Д. 1984. Поселення ранньоскіфської доби поблизу с. Залісся. *Археологія*, 47, с. 68-78.
- Гребеняк, В. 1913. Сліди скитської культури в Галичині. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, СХVII—СХVIII, с. 9-25.
- Гуцал, А. Ф. 1995. Поховальний обряд населення Середньої Наддністрянщини передскіфського часу. В: Винокур І. С. (ред.). *Матеріали ІХ Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільська друкарня, с. 94-96.
- Гуцал, А. Ф. 1980. Некоторые черты погребального обряда племен Среднего Поднестровья в VIII—V вв. до н. э. В: *Археологические исследования на Украине в 1978—1979 гг. Тезисы докладов XVIII конференции Института археологии АН УССР*. Днепропетровск, с. 76-77.
- Гуцал, А. Ф. 2006. Третій Шутнівецький курган. *Хмельниччина: Дивокрай*, 1—2, с. 9-12.
- Гуцал, А. Ф. 2014. Поховальний комплекс скіфського часу в кургані № 9 біля Спасівки на Збручі. В: Супруненко, О. Б. (ред.). *Феномен Більського городища*. Київ; Полтава: Центр пам'ятокознавства НАН України та УТОПІК, с. 44-46.
- Гуцал, А. Ф. 2017. Черпаки Рудковецького городища і деякі питання хронології чорнолісся на Дністрі. *Археологія і давня історія України*, 23, с. 107-117.
- Гуцал, А. Ф., Мегей, В. П. 1997. Дослідження курганів скіфського часу біля с. Тарасівка. В: Баженков, Л. В. (ред.). *Кам'янець-Подільський: Оіум*, с. 85-88.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Мегей, В. П., Могилов, О. Д. 2003. *Звіт про археологічні дослідження курганів скіфського часу біля с. Малинівці Кам'янець-Подільського району Хмельницької області у 2003 р.* НА ІА НАН України, ф. 64, 2003/95.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Мегей, В. П., Могилов, О. Д. 2004. Розкопки курганів епохи раннього заліза в с. Малинівці на Середньому Дністрі. *Археологічні відкриття в Україні 2002—2003 рр.*, с. 114-116.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Мегей, В. П., Могилов, О. Д. 2005. Кургани ранньоскіфської доби біля села Колодіївка на Середньому Дністрі. *Археологічні відкриття в Україні 2003—2004 рр.*, с. 118-119.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Мегей, В. П., Могилов, О. Д. 2006. Розкопки курганів ранньоскіфської доби біля села Колодіївка у Середньому Подністрів'ї. *Археологічні відкриття в Україні 2004—2005 рр.*, с. 157-159.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Мегей, В. П., Могилов, О. Д., Болтанюк, П. А. 2007. Продовження робіт на курганах ранньоскіфського часу біля с. Колодіївка. *Археологічні дослідження в Україні 2005—2007 рр.*, с. 158-160.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Мегей, В. П., Могилов, О. Д. 2008. Теклівський курганний некрополь. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Історичні науки*, 1, с. 6-23.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А. 2009. Курганна група ранньоскіфського часу у пониззі Смотрича. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка: Історичні науки*, 2, с. 5-15.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Могилов, А. Д. 2011а. Курган № 3 у с. Теклівка на Середнем Днестре. В: Березуцький, В. Д. (ред.). *Восточноевропейские древности скифской эпохи*. Воронеж: Научная книга, с. 97-109.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Могилов, О. Д. 2011б. Теклівські кургани на Західному Поділлі. В: Посохов, С. І. (ред.). *Древности Восточной Европы. Сборник научных трудов к 90-летию Б. А. Шрамко*. Харьков, с. 111-124.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Могилов, О. Д. 2011с. Дослідження курганного некрополя Спасівка — Іванківціа Хмельниччині. *Археологічні дослідження в Україні 2010 р.*, с. 93-94.
- Гуцал, А. Ф., Якубовський, В. І., Михальчишин, І. Р. 2011. *Археологічна спадщина Хмельницької області. Довідник*. Київ: НДІ пам'яток охоронних досліджень.
- Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Могилов, А. Д. 2012. Новые исследования курганов скифского времени на западе Восточноевропейской Лесостепи. В: Байтана-

ев, Б. А. (ред.). *Кадырбаевские чтения. Материалы III международной научной конференции*. Актоба: Институт археологии КН МОН РК, с. 141-153.

Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А. 2018. Рятівні дослідження ранньоскіфського кургану на Городоччині. В: Заремба, О. О. (ред.). *Археологія і фортифікація України*. Кам'янець-Подільський: Буйницький, с. 63-68.

Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Могилов, О. Д. 2021. Ранньоскіфський курган з кремацією на Західному Поділлі. *Археологія*, 1, с. 86-95.

Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А., Могилов, О. Д. 2022. Курган ранньоскіфського часу біля с. Шутнівці у Середньому Подністров'ї. *Археологія*, 4, с. 83-104.

Ильинская, В. А. 1968. *Скифы Днепровского Левостепного Левобережья*. Киев: Наукова думка.

Ильинская, В. А. 1975. *Раннескифские курганы бассейна р. Тясмин*. Киев: Наукова думка.

Ильинская, В. А., Мозолевский, Б. Н., Тереножкин, А. И. 1980. Курганы VI в. до н. э. у с. Матусов. В: Тереножкин, А. И. (ред.). *Скифия и Кавказ*. Киев: Наукова думка, с. 31-64.

Ковпаненко, Г. Т. 1970. Курганы поблизу с. Мачухи на Полтавщині (за матеріалами М. Я. Рудинського). *Археологія*, XXIV, с. 146-169.

Ковпаненко, Г. Т. 1981. *Курганы раннескифского времени в бассейне р. Рось*. Киев: Наукова думка.

Крушельницька, Л. І. 1985. *Взаємозв'язки населення Прикарпаття і Волині з племенами Східної і Центральної Європи (рубіж епох бронзи і заліза)*. Київ: Наукова думка.

Крушельницька, Л. І. 1998. *Чорноліська культура Середнього Подністров'я (за матеріалами неопоротівської групи пам'яток)*. Львів: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка.

Кучугура, Л. І. 1995. Ранньоскіфський комплекс з кургану поблизу с. Врублівці в Подністров'ї. *Археологія*, 2, с. 131-135.

Малеєв, Ю. М. 1991а. Курган Західноподільської групи поблизу с. Зозулинці. В: Боднар, М. М. (ред.). *Поховальний обряд давнього населення України*. Київ: НМК ВО, с. 162-181.

Малеєв, Ю. Н. 1991б. Курган скифського часу у с. Мышкыццы в басейне р. Збруч. В: Болтрик, Ю. В., Бунятян, Е. П. (ред.). *Курганы Степной Скифии*. Киев: Наукова думка, с. 122-130.

Мелькова, А. И. 1953. Памятники скифского времени на Среднем Днестре. *Краткие сообщения Института истории материальной культуры*, 51, с. 60-73.

Могилов, А. Д. 2010. К археологической карте Северной Буковины раннего железного века. *Revista arheologica*, V, 1, с. 98-129.

Могилов, А. Д. 2011а. К вопросу о ситуации на западе Восточноевропейской Лесостепи в скифское время. В: Байтанаев, Б. А. (ред.). *Археология Казахстана в эпоху независимости: итоги, перспективы*. Алматы: Институт археологии КН МОН РК, с. 217-227.

Могилов, О. Д. 2011б. Теремці — поселення доскіфського часу на Середньому Дністрі. *Археологія і фортифікація Середнього Подністров'я*, с. 23-31.

Могилов, О. Д. 2020. О формировании раннескифской культуры на Среднем Днестре. *Stratum plus*, 3, с. 129-170.

Могилов, О. Д. 2021. *Комарів. Поселення доскіфського часу на Середньому Дністрі*. Київ: ІА НАН України.

Могилов, А. Д., Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А. 2016а. Первый Спасовский курган. In: Sirbu, L. (ed.).

Culturi, Procese si Contexte in Arheologia. Volum omagial Oleg Levitski la 60 de ani. Cisinou: Garamont-Studio, с. 247-267.

Могилов, О. Д., Гуцал, А. Ф., Гуцал, В. А. 2016б. Курган з кам'яним валом на Західному Поділлі. *Археологія і давня історія України*, 2 (19), с. 212-230.

Могилов, О., Нечитайло, П. 2016. Археологічні розвідки на поселеннях раннього залізного віку в Середньому Подністров'ї. В: Заремба, О. О. (ред.). *Археологія і фортифікація України*. Кам'янець-Подільський: Буйницький, с. 55-66.

Осокин, И. В. 1994. Памятники чернолесской культуры Левобережного Среднего Поднестровья (по материалам Юго-Подольской экспедиции 1953—1954 гг.). *Археологические вести*, 9, с. 104-108.

Островерхов, А. С. 1978. Антична склоробна майстерня на Ягорлицькому поселенні. *Археологія*, 25, с. 41-49.

Островерхов, А. С. 1979. К вопросу о сырьевой базе античного ремесленного производства в районе Днепровского и Бугского лиманов (по материалам Ягорлицького поселения). *Вестник древней истории*, 3, с. 115-126.

Островерхов, А. С. 1997. Найдавніше археологічне скло у Східній Європі. *Археологія*, 2, с. 70-81.

Островерхов, А. С. 2001. Склярство білозерського часу. *Археологія*, 2, с. 3-21.

Петренко, В. Г. 1978. *Украшения Скифии VII—III вв. до н. э.* Свод археологических источников, Д 4-5. Москва: Наука.

Рубан, В. В. 1983. Керамика Ягорлицького поселення із зібрання Херсонського музею. *Советская археология*, 1, с. 285-291.

Рябкова, Т. В. 2010. К вопросу о «скифских» бусах в Тейшебаини. *Археологический альманах*, 21, с. 178-188.

Смирнова, Г. И. 1967. Некоторые вопросы раннескифского периода на Среднем Днестре (по поводу статьи М. Душека). *Archeologické rozhledy*, XIX, 2, с. 223-235.

Смирнова, Г. И. 1968. Раскопки курганов у сел Круглик и Долиняны на Буковине. *Археологический сборник Государственного Эрмитажа*, 10, с. 14-27.

Смирнова, Г. И. 1977а. О хронологическом соотношении памятников типа Сахарна-Солончены и Жаботин (по материалам курганов у с. Мервинцы на Днестре). *Советская археология*, 4, с. 94-107.

Смирнова, Г. И. 1977б. Курганный могильник раннескифского времени у с. Долиняны. *Археологический сборник Государственного Эрмитажа*, 18, с. 29-40.

Смирнова, Г. И. 1979. Курганы у с. Перебыковцы — новый могильник скифской архаики на Среднем Днестре. *Труды Государственного Эрмитажа*, XX, с. 36—67.

Смирнова, Г. И. 1981. Новые данные о поселении у с. Долиняны (по материалам раскопок 1977—1978 гг.). *Археологический сборник Государственного Эрмитажа*, 22, с. 40-61.

Смирнова, Г. И. 1982. Закрытые предскифские комплексы у села Днестровка-Лука. В: Микляев, А. М. (ред.). *Древние памятники культуры на территории СССР*. Ленинград: Государственный Эрмитаж, с. 30-53.

Смирнова, Г. И. 1984. О формировании позднечернолесской культуры на Среднем Днестре по материалам поселения Днестровка-Лука. *Археологический сборник Государственного Эрмитажа*, 25, с. 43-60.

Смирнова, Г. И. 1986. Последний сезон работ на чернолесском поселении Днестровка-Лука и вопросы хронологии позднего чернолесья. *Археологический сборник Государственного Эрмитажа*, 27, с. 8-26.

Смирнова, Г. И. 1999. Еще раз о серой кружальной керамике из раннескифских памятников Среднего Поднестровья. *Археологический сборник государственного Эрмитажа*, 34, с. 44-57.

Смирнова, Г. И. 2001. Заключительный сезон работ на раннескифском поселении у с. Долиняны. *Археологический сборник Государственного Эрмитажа*, 35, с. 59-73.

Смирнова, Г. И., Кашуба, М. Т. 1988. О двух локальных группах культуры позднего чернолесья на Среднем Днестре. *Археологический сборник Государственного Эрмитажа*, 29, с. 18-28.

Старенький, І. О. Левінзон, Є. Ю. 2020. Розвідки на Середньому Дністрі 2009—2019 рр. *Археологія і давня історія України*, 4, с. 217-225.

Супруненко, О. Б. 2016. Ґрунтові некрополі лісостепового населення скіфської доби у Дніпровському Лівобережжі. *Археологія і давня історія України*, 2 (19), с. 257-269.

Тимошук, Б. О. 1956. Археологічні дослідження Чернівецького музею в 1949—1951 рр. *Археологічні пам'ятки УРСР*, VI, с. 205-208.

Тимошук, Б. О. 1963. *Звіт про роботу археологічної експедиції Чернівецького краєзнавчого музею в 1963 році*. НА ІА НАН України, ф. 64, 1963/57.

Тимошук, Б. О. 1974. *Зустріч з легендою*. Ужгород: Карпати.

Третьяков, П. 1949. Звіт про археологічні дослідження 1946 р. в басейні річок Росі і Тясмину. *Археологічні пам'ятки УРСР*, I, с. 223-236.

Шовкопляс, І. Г. 1952. Курганний могильник передскіфського часу на Середньому Дністрі. *Археологічні пам'ятки УРСР*, IV, с. 5-11.

Шовкопляс, І. Г., Максимов, Є. В. 1952. Дослідження курганного могильника передскіфського часу на Середньому Дністрі. *Археологія*, VII, с. 89-109.

Щукин, М. Б. 1989. Семь сезонов Славяно-сарматской экспедиции. В: Смирнова, Г. И. (ред.). *Итоги археологических экспедиций Государственного Эрмитажа*. Ленинград: Государственный Эрмитаж, с. 103-114.

Bujskich, S., Bujskich, A. 2013. Zur Chronologie der archaischen Siedlungen in der Chora von Olbia Pontica. *Eurasia Antiqua Zeitschrift für Archäologie Eurasiens*, 19, S. 1-33.

Grechko, D. 2020. Chronological schemes of the late hallstatt period (HaD) in Central Europe: new opportunities for the synchronization and refinement of dates. *Sprawozdania Archeologiczne*, 72, 2, p. 585-605.

Kolesnychenko, A. M. 2018. Yahorlyk Workshop, Core-Formed Vessels, and the «Natron Glass Revolution» in the North Pontic Region. *Acta Archaeologica Lodziensia*, 64, p. 45-57.

Mogylov, O. 2013. The barrows of the West Podolian group of the Scythian period. *Mousaios*, XVIII, p. 203-214.

Ossowski, G. 1891. *Sprawozdanie drugie z wycieczki paleoetnologicznej po Galicyi (w roku 1890)*. Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, XV. Kraków: Komisja Antropologiczna Akademii Umiejętności w Krakowie.

Pulaski, F. 1902. «Mogily» o nasypie kamienym w powiecie Kamieneckim. *Światowit*, IV, s. 3-39.

Sulimirski, T. 1936. *Scytowie na zachodnim Podolu*, Lwow: Lwowskie Towarzystwo Prehistoryczne.

REFERENCES

Bandrivskii, N. S. 2009a. Kotsiubinchiki-2 — novyi pamiatnik epokhi skifskoi arkhaiiki v Srednem Pridnestrove (predvaritelnoe soobshchenie). In: Vakhtina, M. Iu. (ed.). *Bosporskii fenomen*. Sankt-Peterburg: Nestor-Istoriia, s. 30-38.

Bandrivskiy, M. S. 2009b. Novyi rytualnyi ob'iekt chasiv skifskoi arkhaiiki zi Shvaikovets bilia Chortkova na Ternopilshchyni. In: Otroshchenko, V. V. (ed.). *Vzaïmozv'язky kultur bronzы i rannoho zaliza na terytorii Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy*. Kyiv: Lviv, s. 202-235.

Bandrivskiy, M., Zakhar'iev, V. 2002. Pro odyn typ pokhovalnykh sporud periodu rannoho zaliza na Serednomu Prydnistrov'i (za materialamy rozkopok kurhanu III v seli Sokilets u 1999 r.). *Zapysky naukovoï tovarystva imeni T. Shevchenka*, CCXLIV, s. 545-562.

Belozor, V., Mogilov, A., Skoryi, S. 2010. Kompleksy rannego zheleznoï veka u s. Kozlov na Srednem Dnestre. *Tyragetia*, XIX, 1, s. 149-174.

Bezborodov, M. A., Ostroverkhov, A. S. 1979. Rannie etapy steklodeliia v Vostochnoi Evrope. *Priroda*, 4, s. 61-65.

Buiskikh, S. V., Buiskikh, A. V. K khronologii arkhaiskikh poselenii khory Olvii Pontiiskoi. *Bosporskii issledovaniia*, 24, s. 3-64.

Vynokur, I. S., Hutsal, A. F., Peniak, S. I., Tymoshchuk, B. O., Yakubovskiy, V. I. 1984. *Dovidnyk z arkeolohii Ukrainy. Khmelnytska, Chernivetska, Zakarpatska oblasti*. Kyiv: Naukova dumka.

Hanina, O. D. 1965. Poselennia skifskoho chasu u seli Ivane-Puste. *Arkheolohiia*, XIX, s. 106-117.

Hanina, O. D. 1984. Poselennia rannoskifskoi doby poblyzu s. Zalissia. *Arkheolohiia*, 47, s. 68-78.

Hrebeniak, V. 1913. Slidy skytskoi kultury v Halychyni. *Zapysky Naukovoï tovarystva im. Shevchenka*, CXVII—CXVIII, s. 9-25.

Hutsal, A. F. 1995. Pokhovalnyi obriad naselennia Serednoi Naddnistrianshchyny peredskifskoho chasu. In: Vynokur I. S. (ed.). *Materialy IX Podilskoi istoriko-kraieznavechoi konferentsii*. Kam'ianets-Podilskiy: Kam'ianets-Podilskia drukarnia, s. 94-96.

Gutsal, A. F. 1980. Nekotorye cherty pogrebalnogo obriada plemen Srednego Podnestrovia v VIII—V vv. do n. e. In: *Arkheologicheskie issledovaniia na Ukraine v 1978—1979 gg. Tezisy dokladov XVIII konferentsii Instituta arkheologii AN USSR*. Dnepropetrovsk, s. 76-77.

Hutsal, A. F. 2006. Tretii Shutnivetskyi kurhan. *Khmelnychchyna: Dyvokrai*, 1—2, s. 9-12.

Hutsal, A. F. 2014. Pokhovalnyi kompleks skifskoho chasu v kurhani N 9 bilia Spasivky na Zbruchi. In: Suprunenko, O. B. (ed.). *Fenomen Bilskoho horodyshcha*. Kyiv; Poltava: Tsentralna pam'iatkoznavstva NAN Ukrainy ta UTOPIK, s. 44-46.

Hutsal, A. F. 2017. Cherpaky Rudkovetskoho horodyshcha i deiakii pytannia khronolohii chornolissia na Dnistri. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 23, s. 107-117.

Hutsal, A. F., Mehei, V. P. 1997. Doslidzhennia kurhaniv skifskoho chasu bilia s. Tarasivka. In: Bazhenov, L. V. (ed.). *Kam'ianechchyna v konteksti istorii Podillia*. Kam'ianets-Podilskiy: Oium, s. 85-88.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mehei, V. P., Mohylov, O. D. 2003. *Zvit pro arkeolohichni doslidzhennia kurhaniv skifskoho chasu bilia s. Malynivtsi Kam'ianets-Podilskoho raionu Khmelnytskoi oblasti u 2003 r.* NA IA NAN Ukrainy, f. 64, 2003/95.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mehei, V. P., Mohylov, O. D. 2004. Rozkopky kurhaniv epokhy rannoho zaliza v s. Malynivtsi na Serednomu Dnistri. *Arkheolohichni vidkryttia v Ukraini 2002—2003 rr.*, s. 114-116.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mehei, V. P., Mohylov, O. D. 2005. Kurhany rannoskifskoi doby bilia sela Kolodiivka na Serednomu Dnistri. *Arkheolohichni vidkryttia v Ukraini 2003—2004 rr.*, s. 118-119.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mehei, V. P., Mohylov, O. D. 2006. Rozkopky kurhaniv rannoskifskoi doby bilia sela Kolodiivka u Serednomu Podnistrov'i. *Arkheolohichni vidkryttia v Ukraini 2004—2005 rr.*, s. 157-159.

Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mehei, V. P., Mohylov, O. D., Boltaniuk, P. A. 2007. Prodovzhennia robit na kurhanakh rannoskifskoho chasu bilia s. Kolodiivka. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2005—2007 rr.*, s. 158-160.

- Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mehei, V. P., Mohylov, O. D. 2008. Teklivskiy kurhannyi nekropol. *Visnyk Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. I. Ohiiienka. Istoriychni nauky*, 1, s. 6-23.
- Hutsal, A. F., Hutsal, V. A. 2009. Kurhanna hrupa rannoskifskoho chasu u ponyzzi Smotrycha. *Visnyk Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. I. Ohiiienka: Istoriychni nauky*, 2, s. 5-15.
- Hutsal, A. F., Gutsal, V. A., Mogilov, A. D. 2011a. Kurgan N 3 u s. Teklivka na Srednem Dnestre. In: Berezutskii, V. D. (ed.). *Vostochnoevropeiskie drevnosti skifskoi epokhi*. Voronezh: Nauchnaia kniga, s. 97-109.
- Gutsal, A. F., Gutsal, V. A., Mogilov, O. D. 2011b. Teklivski kurgani na Zakhidnomu Podilli. In: Posokhov, S. I. (ed.). *Drevnosti Vostochnoi Evropy. Sbornik nauchnykh trudov k 90-letiiu B. A. Shramko*. Kharkov, s. 111-124.
- Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mohylov, O. D. 2011c. Doslidzhennia kurhannoho nekropolia Spasivka — Ivankivtsina Khmelnychchyni. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2010 r.*, s. 93-94.
- Hutsal, A. F., Yakubovskiy, V. I., Mykhalchyshyn, I. R. 2011. *Arkheolohichna spadshchyna Khmelnytskoi oblasti. Dovidnyk*. Kyiv: NDI pam'iatkookhoronnykh doslidzhen.
- Gutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mogilov, A. D. 2012. Novye issledovaniia kurganov skifskogo vremeni na zapade Vostochnoevropeiskoi Lesostepi. In: Baitanaev, B. A. (ed.). *Kadyrbaevskie chteniia. Materialy III mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii*. Aktobe: Institut arkheologii KN MON RK, s. 141-153.
- Hutsal, A. F., Hutsal, V. A. 2018. Riativni doslidzhennia rannoskifskoho kurhanu na Horodochchyni. In: Zarembo, O. O. (ed.). *Arkheolohiia i fortyfikatsiia Ukrainy*. Kam'ianets-Podilskiy: Buinytskyi, s. 63-68.
- Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mohylov, O. D. 2021. Rannoskifskiy kurhan z krematsiieiu na Zakhidnomu Podilli. *Arkheolohiia*, 1, s. 86-95.
- Hutsal, A. F., Hutsal, V. A., Mohylov, O. D. 2022. Kurhan rannoskifskoho chasu bilia s. Shutnivtsi u Srednomu Podnistrov'i. *Arkheolohiia*, 4, s. 83-104.
- Ilinskaia, V. A. 1968. *Skify Dneprovskogo Lesostepnogo Levoberezhia*. Kyiv: Naukova dumka.
- Ilinskaia, V. A. 1975. *Ranneskifskie kurgany basseina r. Tiasmyn*. Kyiv: Naukova dumka.
- Ilinskaia, V. A., Mozolevskii, B. N., Terenozhkin, A. I. 1980. Kurgany VI v. do n. e. u s. Matusov. In: Terenozhkin, A. I. (ed.). *Skifia i Kavkaz*. Kyiv: Naukova dumka, s. 31-64.
- Kovpanenko, H. T. 1970. Kurhany poblyzu s. Machukhy na Poltavshchyni (za materialamy M. Ya. Rudynskoho). *Arkheolohiia*, XXIV, s. 146-169.
- Kovpanenko, G. T. 1981. *Kurgany ranneskifskogo vremeni v basseine r. Ros*. Kyiv: Naukova dumka.
- Krushelnytska, L. I. 1985. *Vzaiemov'iazky naselennia Prykarpattia i Volyni z plemenamy Skhidnoi i Tsentralnoi Yevropy (rubizh epokh bronzy i zaliza)*. Kyiv: Naukova dumka.
- Krushelnytska, L. I. 1998. *Chornoliska kultura Srednoho Podnistrov'ia (za materialamy neporotivskoi hrupy pam'iatok)*. Lviv: Lvivska naukova biblioteka im. V. Stefanyka.
- Kuchuhura, L. I. 1995. Rannoskifskiy kompleks z kurhanu poblyzu s Vrublivtsi v Podnistrov'i. *Arkheolohiia*, 2, s. 131-135.
- Malieiev, Yu. M. 1991a. Kurhan Zakhidnopodilskoi hrupy poblyzu s. Zozulyntsi. In: Bodnar, M. M. (ed.). *Pokhovalnyi obriad davnoho naseleunia Ukrainy*. Kyiv: NMK VO, s. 162-181.
- Maleev, Iu. N. 1991b. Kurgan skifskogo vremeni u s. Myshkovtsy v basseine r. Zbruch. In: Boltrik, Iu. V., Buniatian, E. P. (ed.). *Kurgany Stepnoi Skifii*. Kyiv: Naukova dumka, s. 122-130.
- Meliukova, A. I. 1953. Pamiatniki skifskogo vremeni na Srednem Dnestre. *Kratkie soobshcheniia Instituta istorii materialnoi kultury*, 51, s. 60-73.
- Mogilov, A. D. 2010. K arkheologicheskoi karte Severnoi Bukoviny rannogo zheleznogo veka. *Revista arheologica*, V, 1, s. 98-129.
- Mogilov, A. D. 2011a. K voprosu o situatsii na zapade Vostochnoevropeiskoi Lesostepi v skifskoe vremia. In: Baitanaev, B. A. (ed.). *Arkheolohiia Kazakhstana v epokhu nezavisimosti: itogi, perspektivy*. Almaty: Institut arkheologii KN MON RK, s. 217-227.
- Mohylov, O. D. 2011b. Teremtsi — poselennia doskifskoho chasu na Srednomu Dnestri. *Arkheolohiia i fortyfikatsiia Srednoho Podnistrov'ia*, s. 23-31.
- Mogilov, O. D. 2020. O formirovanii ranneskifskoi kultury na Srednem Dnestre. *Stratum plus*, 3, s. 129-170.
- Mohylov, O. D. 2021. *Komariu. Poselennia doskifskoho chasu na Srednomu Dnestri*. Kyiv: IA NAN Ukrainy.
- Mogilov, A. D., Gutsal, A. F., Gutsal, V. A. 2016a. Pervyi Spasovskii kurgan. In: Sirbu, L. (ed.). *Culturi, Procese si Contexte in Arheologia. Volum omagial Oleg Levitski la 60 de ani*. Cisinaiu: Garamont-Studio, s. 247-267.
- Mohylov, O. D., Hutsal, A. F., Hutsal, V. A. 2016b. Kurhan z kam'ianym valom na Zakhidnomu Podilli. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 2 (19), s. 212-230.
- Mohylov, O., Nechytailo, P. 2016. Arkheolohichni rozvidky na poselenniakh rannoho zaliznogo viku u Srednomu Podnistrov'i. In: Zarembo, O. O. (ed.). *Arkheolohiia i fortyfikatsiia Ukrainy*. Kam'ianets-Podilskiy: Buinytskyi, s. 55-66.
- Osokin, I. V. 1994. Pamiatniki chernolesskoi kultury Levoberezhnogo Srednego Podnestrovia (po materialam Iugopodolskoi ekspeditsii 1953—1954 gg.). *Arkheologicheskie vesti*, 9, s. 104-108.
- Ostroverkhov, A. S. 1978. Antychna sklorobna maisternia na Yahorlytskomu poselenni. *Arkheolohiia*, 25, s. 41-49.
- Ostroverkhov, A. S. 1979. K voprosu o syrevoi baze antichnogo remeslennogo proizvodstva v raione Dneprovskogo i Bugskogo limanov (po materialam Iagorlytskogo poselennia). *Vestnik drevnei istorii*, 3, s. 115-126.
- Ostroverkhov, A. S. 1997. Naidavnishe arkheolohichne sklo u Skhidnii Yevropi. *Arkheolohiia*, 2, s. 70-81.
- Ostroverkhov, A. S. 2001. Skliarstvo bilozerskoho chasu. *Arkheolohiia*, 2, s. 3-21.
- Petrenko, V. G. 1978. *Ukrasheniia Skifii VII—III vv. do n. e. Svod arkheologicheskikh istochnikov*, D 4-5. Moscow: Nauka.
- Ruban, V. V. 1983. Keramika Iagorlytskogo poselennia iz sobraniia Khersonskogo muzeia. *Sovetskaia arkheologia*, 1, s. 285-291.
- Riabkova, T. V. 2010. K voprosu o «skifskikh» busakh v Teishebaini. *Arkheologicheskii almanakh*, 21, s. 178-188.
- Smirnova, G. I. 1967. Nekotorye voprosy ranneskifskogo perioda na Srednem Dnestre (po povodu stati M. Dusheka). *Archeologicheskie rozhledy*, XIX, 2, s. 223-235.
- Smirnova, G. I. 1968. Raskopki kurganov u sel Kruglik i Doliniya na Bukovine. *Arkheologicheskii sbornik Gosudarstvennogo Ermitazha*, 10, s. 14-27.
- Smirnova, G. I. 1977a. O khronologicheskome sootnoshenii pamiatnikov tipa Sakharna-Solonchenu i Zhabotin (po materialam kurganov u s. Mervintsy na Dnestre). *Sovetskaia arkheologia*, 4, s. 94-107.
- Smirnova, G. I. 1977b. Kurgannyi mogilnik ranneskifskogo vremeni u s. Doliniya. *Arkheologicheskii sbornik Gosudarstvennogo Ermitazha*, 18, s. 29-40.
- Smirnova, G. I. 1979. Kurgany u s. Perebykovtsy — novyi mogilnik skifskoi arkhaiki na Srednem Dnestre. *Trudy Gosudarstvennogo Ermitazha*, XX, s. 36—67.
- Smirnova, G. I. 1981. Novye dannye o poselenii u s. Doliniya (po materialam raskopok 1977—1978 gg.). *Arkheologicheskii sbornik Gosudarstvennogo Ermitazha*, 22, s. 40-61.
- Smirnova, G. I. 1982. Zakrytye predskifskie komplekсы u sela Dnestrovka-Luka. In: Mikliaev, A. M. (ed.). *Drevnie pamiatniki kultury na territorii SSSR*. Leningrad: Gosudarstvennyi Ermitazh, s. 30-53.
- Smirnova, G. I. 1984. O formirovanii pozdnechernolesskoi kultury na Srednem Dnestre po materialam poselennia Dnestrovka-Luka. *Arkheologicheskii sbornik Gosudarstvennogo Ermitazha*, 25, s. 43-60.
- Smirnova, G. I. 1986. Poslednii sezon rabot na chernolesskom poselenii Dnestrovka-Luka i voprosy khronologii pozdnego chernolessia. *Arkheologicheskii sbornik Gosudarstvennogo Ermitazha*, 27, s. 8-26.
- Smirnova, G. I. 1999. Eshche raz o seroi kruzhalnoi keramike iz ranneskifskikh pamiatnikov Srednego Podnestrovia. *Arkheologicheskii sbornik gosudarstvennogo Ermitazha*, 34, s. 44-57.
- Smirnova, G. I. 2001. Zakliuchitelnyi sezon rabot na ranneskifskom poselenii u s. Doliniya. *Arkheologicheskii sbornik Gosudarstvennogo Ermitazha*, 35, s. 59-73.

Smirnova, G. I., Kashuba, M. T. 1988. O dvukh lokalnykh gruppakh kultury pozdnego chernolessia na Srednem Dnestre. *Arkheologicheskii sbornik Gosudarstvennogo Ermitazha*, 29, s. 18-28.

Starenkyi, I. O. Levinzon, Ye. Yu. 2020. Rozvidky na Serednomu Dnistri 2009—2019 rr. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 4, s. 217-225.

Suprunenko, O. B. 2016. Gruntovi nekropoli lisostepovo-ho naselennia skifskoi doby u Dniprovskomu Livoberezhzhi. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 2 (19), s. 257-269.

Tymoshchuk, B. O. 1956. Arkheolohichni doslidzhennia Chernivetskoho muzeiu v 1949—1951 rr. *Arkheolohichni pam'iatky URSR*, VI, s. 205-208.

Tymoshchuk, B. O. 1963. *Zvit pro robotu arkheolohichnoi ekspeditsii Chernivetskoho kraieznavchoho muzeiu v 1963 rotsi*. NA IA NAN Ukrainy, f. 64, 1963/57.

Tymoshchuk, B. O. 1974. *Zustrich z lehendoiu*. Uzhhorod: Karpaty.

Tretiakov, P. 1949. Zvit pro arkheolohichni doslidzhennia 1946 r. v baseini richok Rosi i Tiasmynu. *Arkheolohichni pam'iatky URSR*, VI, s. 223-236.

Shovkopliash, I. H. 1952. Kurhannyi mohyl'nyk peredskifskoho chasu na Serednomu Dnistri. *Arkheolohichni pam'iatky URSR*, IV, s. 5-11.

Shovkopliash, I. H., Maksymov, Ye. V. 1952. Doslidzhennia kurhannoho mohyl'nyka peredskifskoho chasu na Serednomu Dnistri. *Arkheolohiia*, VII, s. 89-109.

Shchukin, M. B. 1989. Sem sezonov Slaviano-sarmatskoi ekspeditsii. In: Smirnova, G. I. (ed.). *Itogi arkheologicheskikh ekspeditsii Gosudarstvennogo Ermitazha*. Leningrad: Gosudarstvennyi Ermitazh, s. 103-114.

Bujksich, S., Bujksich, A. 2013. Zur Chronologie der archaischen Siedlungen in der Chora von Olbia Pontica. *Eurasia Antiqua Zeitschrift für Archäologie Eurasiens*, 19, S. 1-33.

Grechko, D. 2020. Chronological schemes of the late hallstatt period (HaD) in Central Europe: new opportunities for the synchronization and refinement of dates. *Sprawozdania Archeologiczne*, 72, 2, p. 585-605.

Kolesnychenko, A. M. 2018. Yahorlyk Workshop, Core-Formed Vessels, and the «Natron Glass Revolution» in the North Pontic Region. *Acta Archaeologica Lodziensia*, 64, p. 45-57.

Mogylov, O. 2013. The barrows of the West Podolian group of the Scythian period. *Mousaios*, XVIII, p. 203-214.

Ossowski, G. 1891. *Sprawozdanie drugie z wyieczki paleoetnologicznej po Galicyi (w roku 1890)*. Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, XV. Kraków: Komisja Antropologiczna Akademii Umiejętności w Krakowie.

Pulaski, F. 1902. «Mogily» o nasypie kamienym w powiecie Kamieneckim. *Światowit*, IV, s. 3-39.

Sulimirski, T. 1936. *Scytowie na zachodnim Podolu*. Lwow: Lwowskie Towarzystwo Prehistoryczne.

A. F. Hutsal, V. A. Hutsal, O. D. Mogylov

BARROW OF THE SCYTHIAN PERIOD NEAR MALYNIVTSI VILLAGE IN PODILLYA

During the Scythian Age the territory of Middle Dnister basin was occupied by the West-Podillia group of sites. It is characterized by the widespread use of burials under stone mounds. Burials were carried out both by cremation and inhumation burial rites. The group of barrows was excavated in 2003 by the expedi-

tion of the Kamianets-Podilskyi University with participation of the Institute of Archeology of the National Academy of Sciences of Ukraine near Malynivtsi village of Kamianets-Podilskyi district, Khmelnytskyi region. Nearby the settlement was discovered, the inhabitants of which could be buried at the necropolis.

Burial 4 was located in the south part of the cemetery. The mound was almost completely plowed and stood out on the surface only by the outcrop of stone. Its probable diameter could be up to 5.7 m. Under the layer of black soil, the stone pavement ca. 4 × 4 m² was discovered. It consisted mostly of small limestone. Larger stones were localized around the perimeter, forming the irregular outer ring, and in the center where the larger slabs lay. There were the traces of repeated robberies which caused the stones to be turned upside down in many places. The burials were discovered at the level of the ancient surface. They were made according to the rites of inhumation and cremation. Due to the robbery, the bones of the buried and their grave goods were scattered. The finds are represented by glass beads, bronze pins and earrings. The set of ceramics was numerous, including up to 17 vessels. Most of them were molded: pots, scoops, cups, bowls, and a vessel like an amphora. However, a fragment of gray clay vessel was also found. The set of grave goods is typical for the sites of the West Podillia group. It has analogies in other Scythian antiquities from the Ukrainian Forest-Steppe. The findings allow us to date the barrow to the last third of the 7th — first half of the 6th century B.C. Comparison with other burial sites of the West Podillia group, their size and grave goods, shows that the burials in the barrow 4 near Malynivtsi could belong to ordinary representatives of the Middle Dnister communities of this time.

Keywords: barrow, burial, West-Podillia group of sites, Scythian Age, cremation, utensils, jewelry.

Oдержано 17.04.2023

ГУЦАЛ Анатолій Федорович, доцент.
HUTSAL Anatoliy F., Associate Professor.
ORCID: 0000-0003-1027-0461.

ГУЦАЛ Віталій Анатолійович, кандидат історичних наук, завідувачий, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна.
HUTSAL Vitaliy A., Candidate of Historical Sciences, Head, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine.
ORCID: 0000-0002-1122-7273,
e-mail: dpoasukam@gmail.com.

МОГИЛОВ Олександр Дмитрович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Інститут археології НАН України, Київ, Україна.
MOGYLOV Oleksandr D., Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher, Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
ORCID: 0000-0002-2400-2380,
e-mail: mogilovod@gmail.com.